DYNAMIC OF REASONS FOR EXECUTION FROM EDUCATIONAL SYSTEM IN PRIMARY LEVEL FOR THE PERIOD 2006 - 2016 YEAR

Assoc. Prof. Nikolay Nikolov, PhD
College of Dobrich,
Shumen University "Ep. K. Preslavsky"
Phone: +359 88 842 3796
E-mail: nikolai_s@abv.bg

Abstract: *The last decades have been marked by many events, some of them negative in nature and character. Due to inappropriate action or inaction of policies and institutions, a number of social parameters are getting worse and the results are all visible. One of these social parameters of fundamental importance to the quality of life of everyone and to the prosperity of the nation is education in all its degrees and forms. The low degree of literacy or its complete lack is sufficient condition for total social isolation, which damages both the individual and the society. This paper examines the dynamics and growth of dropouts from primary school in percentage and absolute numbers. The causes and factors of dropping out, as well as the extent of their impact, are being explored. Comparability of objective and subjective factors detrimental to the learning process is made.*

Key words*: Primary education, drop out of school, reasons for dropping out*

Последните десетилетия са белязани от изключително много събития, негативни по своите същност и характер, които имат пагубно въздействие върху българското обществото като цяло. Благодарение на некомпетентно действие или бездействие на политиките и институциите на всички нива редица социални параметри се влошават и резултатите са вече видими и осезаеми за всички. Принципно тези параметри са взаимосвързани и динамиката в стойностите на един води до промяна и в стойностите на други.

Един от тези социални параметри с фундаментално значение за качеството на живот на всеки и за просперитета на нацията е образованието във всички му степени и форми. Новият тип личност на информационното общество А. Тофлър определя като "асоцииран" човек. В условията на силно динамизиран живот на този тип човек му трябват находчивост, предприемчивост, инициативност, готовност за риск, за вземане на самостоятелни решения, за нестандартност в мисленето и действията. С други думи, съвременното общество е заинтересовано от формиране на нов тип самостоятелни, отговорни, адаптивни и творчески личности. Тази ориентация изисква от училището да осигури най-благоприятни условия за стимулиране на нестандартното, на творческото мислене на учащите се, на уменията им да отстояват собствените си позиции, да могат успешно да се справят с различни ситуации, които животът им поднася. Във времена на бурно развитие на технологии, виртуални пространства и глобализиращ се свят липсата на знания, умения и компетенции, предоставени от образованието, обричат всеки на отчужденост, безперспективност и нищета.

Ниската степен на грамотност или пълната й липса са абсолютно достатъчно условиие за тотална социална изолация, която вреди както на индивида, така и на обществото. Обективно погледнато вредите от частичните или пълни илитерати са по-скоро за самото общество и неговата еволюция, отколкото за самия индивид, но егоцентрирания периметър на мислене на масовия българин не дава отчетливи маркери за осмисляне на проблема. С други думи, липсва твърдата позиция на гражданското общество по жизнено важни за него проблеми и категоричното изискване за решителни мерки. Това най-вероятно е основната причина кризата в българското образование да се задълбочава и да взема все по-застрашителни размери.

Един от генералните проблеми за решаване пред българската образователна система е въпросът за децата в училищна възраст, непосещаващи училище. За тридесет години стана повече от ясно, че не е по силите и възможностите на образователната система сама и без чужда помощ да се справи с този социален феномен. Почти всяка година се генерират и реализират реформи в организационно-административен план, актуализират се учебни програми, променят се правила и стандарти и все така резултатите са повече от незадоволителни. Достигайки до днешните нива, където се регистрират "феномени" от типа на "необхванати от образователната система деца", "непосещаващи училище", "напуснали

училище", "преждевременно отпаднали" и др., които не бяха познати на обществото до средата на 90-те години на XX век.

Днес, след влизането в сила на Закона за предучилищното и училищното образование, се прави опит за внасяне на ред в основни понятия по проблема, дефинирайки само две:

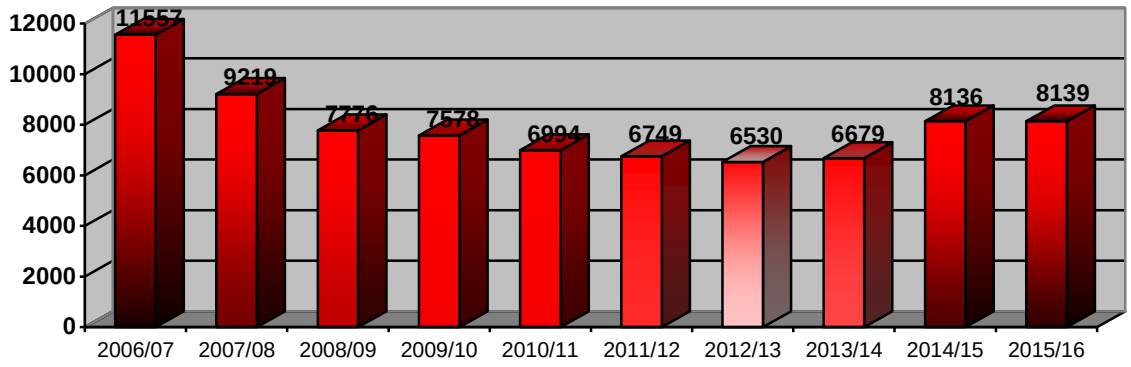
- "***Отпадане от училище***" е отписването от училище на ученик до 18-годишна възраст на основание чл. 173, ал. 2, т. 2 и 3 преди завършване на последен гимназиален клас, ако лицето не е записано в друго училище. (ЗПУО, ДР, §1, т.18, 2015)
- "***Преждевременно напуснал училище***" е лице на възраст между 18 и 24 години, завършило най-много основно образование, което не участва в никаква форма на образование или обучение. (ЗПУО, ДР, §1, т.21, 2015)

Според редица нормативи, действащи в актуалното правно пространство на Р България, посещаването на училище от деца в ученическа възраст е единствения обществен ангажимент към тях. За изпълнението му основна роля играят възрастните от най-тясното социално обкръжение - неговите родители или настойници. Елементарната логика не допуска възможността детето, особено в годините на прогимназиален образователен етап, само да упражни правото си на избор и да вземе решение дали да посещава училище или не. Следователно посещението на училище е вменен ангажимент на родителите или настойниците по презумпция за "най-добрия интерес за детето".(ЗЗД, чл.4,2000)

Прогимназиалният образователен етап е фундаментален за развитието на всеки човек. Тук се дава ключа към вратите на цялото човешко знание, трупано през вековете и без него е немислимо да се формира личност, която да може да се впише в съвременната социална реалност, да бъде полезна за себе си, полезна и на обществото. Интернализацията на образованието е факт за обществената система, но проследяването на статистическите данни ясно сочи, че то не е част от ценностната система за много български семейства. (вж. диаг. 1)

Диаграма. 1

Динамика на отпадналите от училище в прогимназиален етап за периода 2006 - 2016 година (в абсолютни стойности по данни на НСИ)

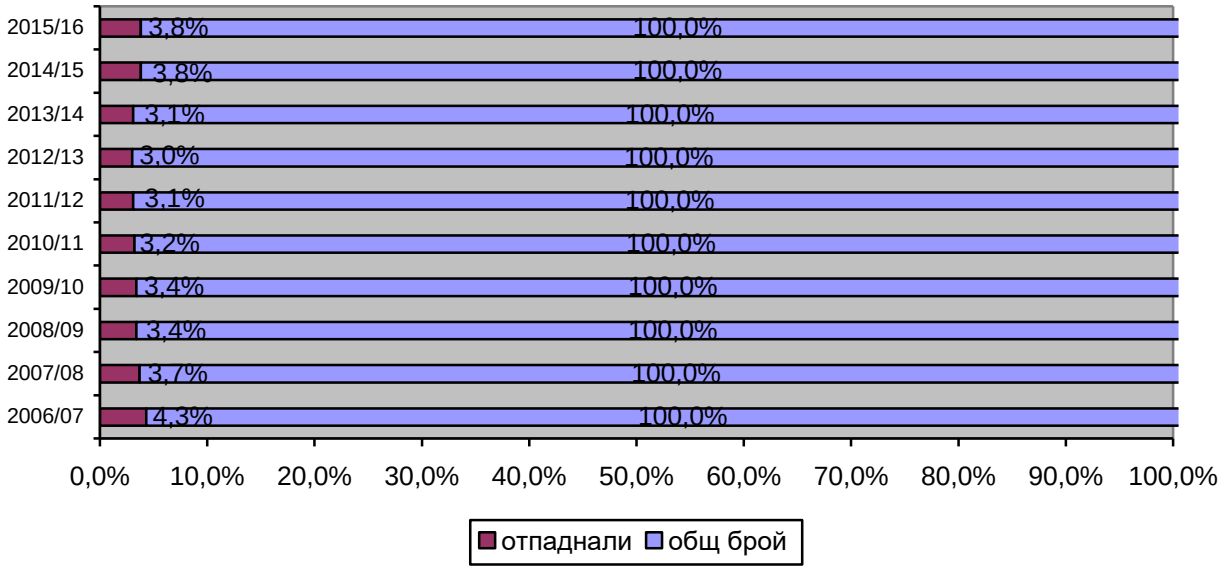

Всички данни, използвани в разработката са вторични от статистическите справочници за съответните години и официалния сайт на НСИ. Ясно личи, че процесът е динамичен по отношение броя на отпаднали от основното училище през последните 10 години. За този период най-висок е ръстът на отпадналите в граничната за наблюдението 2006/2007 учебна година, където абсолютния брой достига до 11 557 деца. Най-ниски нива са отчетени през учебната 2012/2013 година, където регистрирания спад достига до 6 530 деца. Впечатление прави, че се формира една седем годишна тенденция за намаляване на броя на отпадане на ученици от основното училище до учебната 2012/2013 година. След тази преломна година техният брой започва да расте прогресивно с неравни дялове, като разликата е особено забележима през 2014-2015 г., където ръстът е 17,9% спрямо предходната. Тенденцията към непрекъснато увеличение е факт и приближава регистрираните нива през 2006/2007 година.

Проблемът за съотношението на отпадналите ученици от основното училище спрямо общия оброй деца в тази възрастова група също заслужава внимание. Детайлното му проследяване през годините формира идентични тенденции. (вж. диаг. 2)

Диаграма. 2

Съотношение на относителния дял на отпадналите спрямо общия брой ученици в прогимназиален етап за периода 2006 - 2016 година (в % по данни на НСИ)

Данните за периода на наблюдение показват, че стойностите на относителния дял на отпадналите от основното училище се движат в диапазона 3,0% - 4,3%. Идентичността на тенденциите, регистрирани по абсолютни стойности на отпадналите произтича от факта на намаляване на общия обем на децата, подлежащи на основно образование през различните години.

Тревожни са описаните тенденции в образованието. Регистрира се плавно увеличаване на броя на напусналите училище, съпроводено с намаляване на нетния коефициент на записване в основното училище. Тази тенденция се наблюдава във всички образователни етапи, което се показател за наличието на системни проблеми в училищната система.

Българското училище по отношение на нивата на отпадане и записване се връща към тежките 2008 и 2009 г., когато сътресенията около закриването на стотици училища оставиха извън класните стаи хиляди деца. Негативните цифри от последните две години за пореден път индикират наличието на системни проблеми.

Редица изследвания, започнали непосредствено след демократичните промени апробираха цялата система на образованието по всички нива с цел вписването й като функции, организация и структура в новия обществено-политически формат. Благодарение на тях днес съществуват унифицирани критерии за регистриране и отчитане на феномени, какъвто е и отпадането от училище. Следвайки методиката на изследването по стандартни критерии диференцирането става в пет позиции:

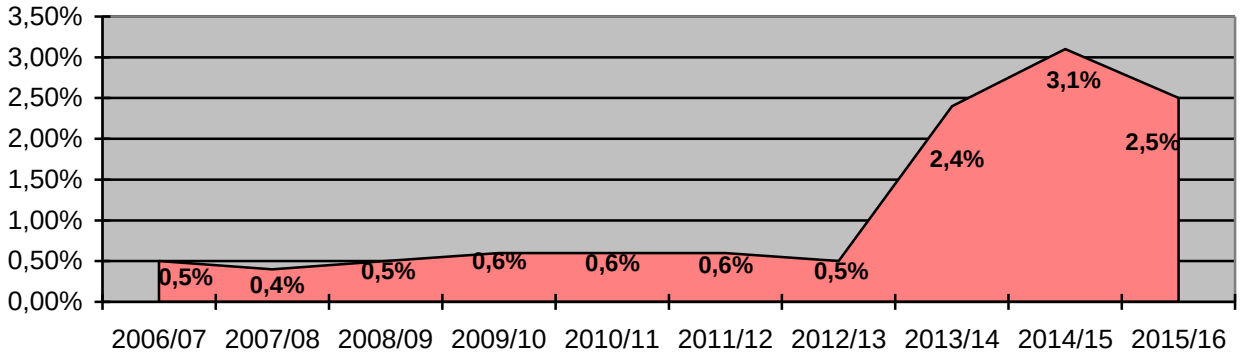
- *продължително боледуващи* - продължително боледуващи, непродължили в болнично или оздравително училище;
- *преместени* - преместили се в друго училище (7-16 г.), за които няма потвърждение, че са се записали на ново място;
- *нежелание* - напуснали поради нежелание да учат;
- *семейни причини* - напуснали поради семейни причини;
- *заминали в чужбина* - емигрирали в други страни. (НСИ, www.nsi.bg/.../Edu_Meth.pdf)

Проследяването на динамиката на факторите в десет годишен период дава възможност за анализ на силата и степента на влиянието им в развитие.

Първата значима причина, поради която децата напускат основното образование е свързана със здравословното им състояние. То оставя отпечатък не само в системата на образованието, но и индикира качеството на поколението, на което разчита в перспектива обществото. (вж. диаг. 3)

Диаграма. 3

Динамика на относителния дял на напусналите училище по "болест"
в прогимназиален етап за периода 2006 - 2016 година (в % по данни на НСИ)

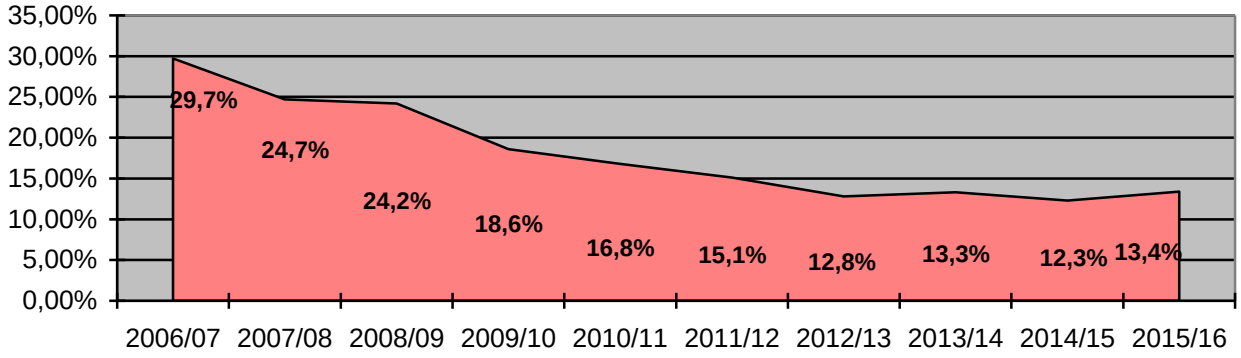
Резултатите от данните за влиянието на различни видове заболявания върху възможността на децата да посещават основното училище е повече от притеснителен. За седем годишен период (2006-2013 г.) амплитудата във вариациите почти не отчита колебания и те варират в рамките на 0,2 процентни пункта. За тази част от периода се установява трайна тенденция на стабилитет. По необясними причини следва рязко покачване на стойностите, достигайки до 3,1% през 2014/2015 година, което е увеличение приблизително шест пъти само за три години. Рязкото покачване и задържането му във високи граници за последните три години на продължителното боледуване като причина за напускане на образованието в прогимназиален етап е повече от обезпокоително. Само за последните три години поради продължително заболяване са напуснали училище повече деца, отколкото общо за предходните седем.

Втората причина, поради която децата напускат училище е с цел преместване в друго училище, но липсват данни за записване в ново. Тенденцията се ориентира към запазване на нивата си през целия период, като отчетените стойности варират около 1,9% процентни пункта в рамките между 6,2% и 8,1%. Разлика от формираната тенденция прави само началото на десетгодишния период, където за първата година е регистрирано по-високо ниво (8,1%) и предпоследната - 7,2%. Би било добре, ако се засили контрола по регистрационния режим в административно-организационната система на образованието, което ще доведе до по-голяма степен на валидизация на данните.

Следващата от поредицата значими причини за прекратяване на образованието в прогимназиален етап буди недоумение у средностатистическия европеец. В битието на съвременното общество и при наличие на ясно разписани нормативни правила, елементарната логика в мисленето не би допуснала съществуването на причина "нежелание", но... факт. (вж. диаг. 4)

Диаграма. 4

Динамика на относителния дял на напусналите училище по "нежелание"
в прогимназиален етап за периода 2006 - 2016 година (в % по данни на НСИ)

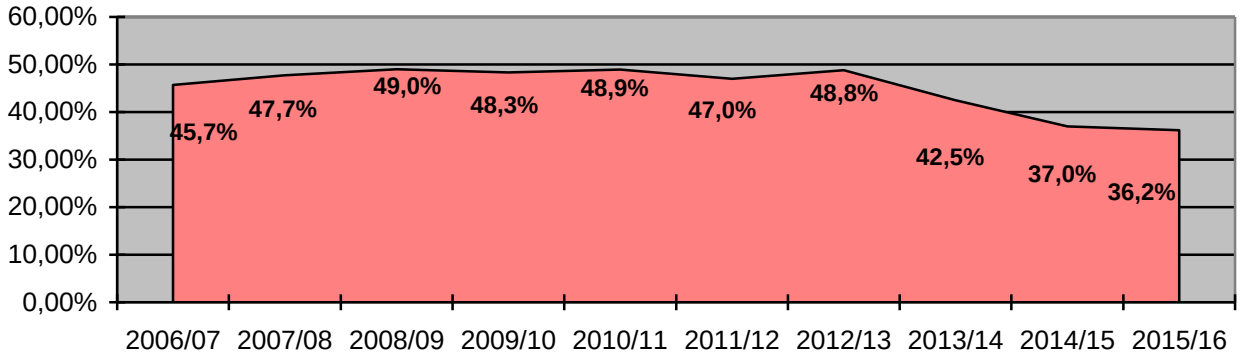
Резултатите показват динамика, бележеща трайна тенденция към намаляване и установяване на нива в рамките на 12,3% - 13,4% за последните четири години от

наблюдавания период. Силно притесняват стойностите на величината, регистрирани в първите години, където всяко трето дете непосещаващо основно училище няма желание да го прави. Извеждането на подобна причина като фактор на влияние поражда редица въпроси, ориентирани най-вече към семейството, институциите, обществото и най-малко към самите деца. Възрастовите особености на учениците от основното училище не дават възможност за вземане на информирано решение с осмисляне на последствията. Допустимостта на хипотезата за променена ценностна система в подобни семейства, където образованието не присъства като елемент, отваря поредица въпроси за дейността на институциите, пряко ангажирани с проблемите по закрилата на децата. Наред с това масово се неглижират санкциите, предвидени в няколко законови и подзаконови акта. И не на последно място обществената търпимост към подобна проява.

Най-висок дял в разпределението на причините за напускане на училище в прогимназиален етап държи "семейни причини". (вж. диаг. 5)

Диаграма. 5

Динамика на относителния дял на напусналите училище по "семейни причини" в прогимназиален етап за периода 2006 - 2016 година (в % по данни на НСИ)

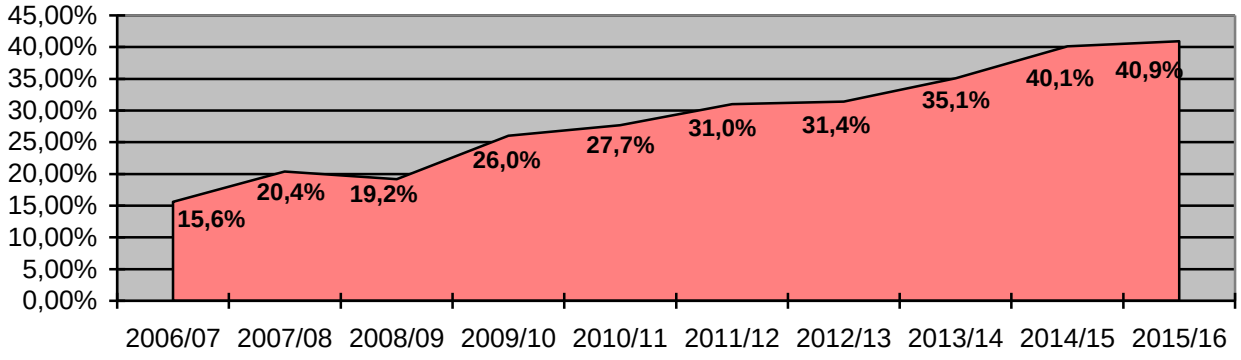

Резултатите са недвусмислени по стойности на величината. Основната тенденцията за периода е към трайно запазване на нивата около 45,0% - 49,0%. Обнадеждаващо изглеждат нивата през последните две години от периода, където стойностите отчитат спад с около 12 процентни пункта, което е почти 1/4 от общия дял. Формулировката "семейни причини" предполага широк семантичен периметър и липсата на конкретика за първопричината разсейва яснотата за произхода на проблема. Така достатъчно много субективни причини за напускане на училище могат да се впишат като семейни.

Тенденция към трайно увеличаване на ръста на напусналите основно училище деца отбелязва емиграцията. Проблем, който стои не само пред образователната система, а пред цялото българско общество вече почти тридесет години. (вж. диаг. 6)

Диаграма. 6

Динамика на относителния дял на напусналите училище по "заминал в чужбина" в прогимназиален етап за периода 2006 - 2016 година (в % по данни на НСИ)

Увеличаването на дела на емигриралите ученици е трайна растяща тенденция, която се превръща в проблем не само за образователната система, но и проблем за различни други

сфери на обществения живот у нас. Ако към средата на първото десетилетие на XXI в. напуснало основното училище, за да замине в чужбина, е всяко пето дете, в края на десетилетието е всяко трето, то само пет години по-късно - вече е почти всяко второ. Заплашително растяща прогресия за напускане на училище в съотношение от 1/4 до 1/2 и то само за десет години. Тази констатация също поставя поредица от много въпроси, на които образователната система сама по себе си не може, а и няма как да даде отговори и решения.

Изложените факти до тук са достатъчно красноречиви за ръста и степента на значимост на проблема за децата, напуснали основното училище. Общинските, областните и националните институции трябва незабавно да приложат властовите си механизми за прилагане на нормативните разпоредби за посещаемост на училище, защото нивата на децата, напуснали прогимназиален образователен етап отново започва да се повишава през последните две-три години. Императивността в изпълнение на закона в този аспект гарантира по-добра перспектива за бъдещето и на отделния индивид, и на цялата нация. На пръв поглед минимални стойности на относителния дял от няколко единици не се възприема особено впечатляващо, но приравнени по абсолютни стойности изглеждат плашещо. Време е да се осъзнае, че спазването на правилата в демократичното общество не е въпрос на личен избор, а условие, неподлежащо на коментар и тълкуване. Ниският жизнен стандарт и липсата на социална сигурност у нас предполагат ръст на икономическата емиграция сред активните хора до 35-40 години. Напускайки пределите на страната, те вземат и децата си, които са приблизително във възрастта на основното училище и това е причината всяко второ дете от напусналите да попада в графата "заминал в чужбина". Остава надеждата за събуждане на гражданската съвест и категоричното поставяне на наболелите проблеми в образованието за спешно решаване.

Използвана литература:

1. Закон за предучилищното и училищното образование, ДВ. бр.79/2015;
2. Закон за закрила на детето, ДВ. бр.48/2000;
3. НСИ, Статистически годишник на НСИ за съответната година, 2006-2016;
4. Основни методологически положения на статистика на образованието, http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/Edu_Meth.pdf;